

Rerum Naturalium

Fragmenta

No. 70

<i>Szemere László:</i> A fekete színű varjú nem mindig vetési varjú!	3
<i>Szemere Zoltán:</i> A sövénysármány (<i>Emberiza cirrus</i> L.) Magyarországon	6
<i>Szemere Zoltán:</i> A meggyvágó (<i>Coccothraustes coccothraustes</i> L.) Magyarországon	7
<i>Szemere Zoltán:</i> A hósármány (<i>Passerina nivalis</i> L.) Magyarországon	9
<i>Szemere Zoltán:</i> A sordély (<i>Emberiza calandra</i> L.) Magyarország gabonatermő síkságain	10
<i>Szemere Zoltán:</i> A nádisármány (<i>Emberiza schoeniclus</i> L.) Magyarországon	11

(folytatás a 2. oldalon)

Budapest
1929

Szemere Zoltán: A citromsármány 13
(*Emberiza citrinella* L.)

Szemere Zoltán: A kerti sármány 15
(*Emberiza hortulana* L.) elterjedése
Magyarországon

Rerum Naturalium Fragmenta

Szemere László szerkesztése:

Budapest II., Debrői-u. 15

A fekete színű varjú nem mindig vetési varjú!

Írta: Szemere László.

Lapunk [Nimród] április 1-sei számában olvasva Ulmann Ödön vadászmester úr megfigyelését, lehetetlen, hogy arra, miután hivatalomnál fogva illetékesnek érzem rá magamat*, pár sort ne írjak. Nem a vetési varjak védelme jegyében írok, mert hiszen azt a magyar gazdaközönség belátása szerint önként intézi: védi ott, ahol a rovarkárt másként meg nem szüntetheti, csak a vetési varjak segítségével, és gyéríti ott, ahol túlszaporodott s nézete szerint káros.

Ha a vadászmester úr által megfigyelt 8 varjú vetési varjú volt, akkor ritkaságszámba menő esetet írt le, illetve figyelt meg, mentségük, ti. ha vetési varjak voltak, a túl hosszán tartott tél legyen.

Hja, a madár nem gép, se nem vegyszer, melyek hathatnak mindig egyformán, hanem élőlény, és pedig eszes lény, legkivált a varjúféleje.

Mielőtt azonban – ez esetben – atyai megrovásban részesítenők a vetési varjakat (*Corvus frugilegus* L.), azt az egy kérdést kockáztatjuk Ulmann vadászmester úrhoz, hogy, volt-e a 8 varjú között kopasz csőrtövű (öreg) példány? Megfigyelhette-e ezt?

Mert ha ilyen nem volt köztük, akkor lehettek azok a hamvas varjú (*Corvus cornix* L.) tiszta fekete változatai is, azaz, amit latinul *Corvus corone* L. névvel tisztelnek meg. Néhai Chernel István elnevezése szerinti magyar neve neki fekete varjú.

Tekintettel a megfigyelés helyére – Nyugat-Magyarország – ez még egy logikai eshetőség marad addig, míg csak a felvetett kérdésre a választ kézhez vesszük. A fekete varjú hazánknak csak nyugati megyéiben észlelhető s onnan nyugatra a hamvas varjaknak tekintélyes részét helyettesítik.

Tulajdonképpen nem is szigorúan külön faj, mert némelyik fészken a párnak az egyike tarka, a másik egyszínű. E két alak életmódja, tulajdonságai persze egyezők s elütnek a vetési varjútól.

Rörig német ornitológustól tudjuk, hogy ott (Németországban) a vadászok gyakran esnek abba a tévedésbe, hogy a nehezen meghatározható fekete varjút vetési varjúnak nézik s az esetünkhöz hasonló deliktumot ennek megfelelően a vetési varjú számlájára írják. Ott több ilyen eset fordulhat elő, mert a fekete varjú ott már elég közönséges.

Mint költő madár a fekete varjú közelebb hozzánk már Cseh- és Morvaországból ismeretes, példányait mi nyugati megyéinkben ismételten lőtték, tehát ő is lehet ludas a dologban.

Míg jövés-menésében csak hamvas varjúszerű viselkedésénél ismerhetjük fel (vagy olykor azáltal, hogy hamvas varjúval van párban) a lőttet kézbe véve, hegyes tarkó és nyaktollainál fogva, (a vetési varjú tollai kerekék!) no meg elől is elég vastag, domború csőrénél fogva ismerhetjük fel. Utóbbi jegye jó távcsővel is felismerhető, lévén a vetési varjú csőre egyenletesebben elvékonyodó.

De ahol már 8 darab van együtt, azok között biztosan lesz, azaz volt 1-2-3 csupasz csőrtövű öreg vetési varjú is, ha azok voltak,

ha meg olyan nem volt közöttük, akkor azok egy szálíg mind fekete varjak is lehettek.

*Cikkíró a M. K. Földművelésügyi Minisztérium madártani szakelőadója.
Szerk.

(Nimród Vadászlap, vol.12, 1924, p.126)

A sövénysármány (*Emberiza cirrus* L.)

Magyarországon

Szemere Zoltán

Mint déli madárfaj a sövénysármány Magyarországon csak a horvát tengerparton fordult elő, ahol elég gyakori fészkelő volt. Újabban azonban a Kazán-szorosban és Herkules-fürdő vidékén is fölfedezték, ahol bár nem nagy számban, de rendszeresen fészkel.

A bécsi Hofmuseumban van egy 1863-ban Budapesten elejtett példány. Ritkaságánál fogva gazdasági szerepe jelentéktelen. Föltétlenül kímélendő és védelemben részesítendő.

(Brehm A: Az állatok világa, 2. kiadás, Gutenberg, Budapest, 1929, vol.8, p.211)

A meggyvágó (*Coccothraustes coccothraustes* L.)

Magyarországon

Szemere Zoltán

A meggyvágó (vasorrú, kosorrú veréb, vasorrú pinty, magnyitó, cseresznyemadár, meggymagtörő) Magyarországon mindenütt előforduló, de nem mindenütt egyformán gyakori madár. Fészkelés céljából nem ragaszkodik éppen a dombos vagy hegyvidékhez, de miután ezekben átlagosan több az erdőség, azért inkább itt találjuk, mint a síkságon és pedig a lombos erdőkben.

A legmagasabb hegyvidéket azonban nem szereti, így pl. Liptóban Ertl G. csak igen kivételes esetekben találkozott vele. Fiókái repítése után kóborol s ilyenkor főleg a gyümölcsöskerteket látogatja. Az északibb területekről s a magas hegyvidékről téli-re elvonul, így az Alföldön s a lankásabb dombvidéken részben átvonuló, részben téli vendég.

Kivételesen a magasabb hegyvidéken is található télen át is. így pl. Barthos Gyula 1910. december havában egyes csapatokban látta Malomvízen, a Retyezát alján.

Vonulása szempontjából nagyon érdekes adat, hogy egy Budapesten, a Hűvösvölgyben 1926. április 24-én Warga K. meggyűrtzte meggyvágó 1927. október 30-án Franciaországban, a Rhone völgyétől keletre eső Alpeseekben, Sisteronban került kézre.

Minthogy nem fiókáról van szó, azért nem lehet biztosan tudni, hogy valóban magyar honosságú meggyvágó volt-e ez, vagy északi származású, amely még itt várta, amíg visszamehet a hazájába. Minthogy azonban a budai hegyvidéken feltűnő gyakori fészkelő, így valószínűleg mégis csak hazai példány lehetett ez a messzire elvándorolt gyűrűs meggyvágó.

Gazdasági jelentőségére nézve Chernel azt mondja, hogy inkább közömbös. Fogyaszt ugyan rovar is a fiókanevelés idején, de a fő tápláléka a magféle, különösen a cseresznyemag belseje s ott, ahol rákap a termésre, érzékenyen megkárosíthatja a gyümölcstermelőt. Ilyenkor védekezni is kell ellene, amire a madárvédelmi törvény teljes szabadságot is ad, mert nem vette föl a védett madarak közé. Cél és ok nélkül való pusztítása azonban elítélendő.

(Brehm A: *Az állatok világa*, 2. kiadás, Gutenberg, Budapest, 1929, vol.8, p.264-265)

A hósármány (*Passerina nivalis* L.) Magyarországon

Szemere Zoltán

A hósármány Magyarországon is előforduló téli vendég. Nem minden esztendőben látogat el hozzánk, de ha megjön, akkor többnyire nagyobb csapatokban. Egyik legkedvesebb területe a Hortobágy, ahol majdnem minden esztendőben megjelenik.

Általában hazánk északkeleti vidékei azok, ahol a leggyakrabban, mert az északi hazájából való beözönlésekor itt találja az első megfelelő táplálkozási területet s ott aztán meg is marad. Ritkán vetődik el a Dunántúlra, még ritkábban Dél-Magyarországra.

Mint kimondott ritkaságot persze előszeretettel lelövik ezeket a kedves északi vendégeket, amelyek nálunk azonban csak hasznos munkát végeznek azzal, hogy mindenütt, amerre járnak, tömérdek gyommagot fogyasztanak. A magyar madárvédelmi törvény éppen ezért a védendő madarak közé vette föl a hósármányt; fogása, lelövése tehát tilos.

(Brehm A: *Az állatok világa*, 2. kiadás, Gutenberg, Budapest, 1929, vol.8, p.205)

A sordély (*Emberiza calandra* L.) Magyarország gabonatermő síkságain

Szemere Zoltán

Magyarország gabonatermő síkságain és folyóvölgyeiben a sordély (surgyé, kölesi sármány, csicséri, kikirics) mindenütt előforduló, közönséges madár, ha nem is éppen túlságosan gyakori.

Különösen tavasszal feltűnő jelenség, amikor sürgönydróton, ághegyen, sokszor csak lósóska vagy szamártövis csúcsán adja elő jellegzetes nászénekét, melyet „jaj de jó a gríífisz”-szel lehet visszaadni.

Nem sok vizet zavaró madár, mert táplálkozásával nem hívja ki maga ellen a gazdákat. Túlnyomóan magvakkal táplálkozik, minthogy azonban télen át is többnyire itt marad, azért a gyommagvak fogyasztásával jelentékeny hasznot hajt.

Nyáron át sok rovarot pusztít s ezért a madárvédelmi törvényben a védendő madarak között szerepel. Lövése, fogása, tojásainak szedése tehát tilos.

(Brehm A: *Az állatok világa*, 2. kiadás, Gutenberg, Budapest, 1929, vol.8, p.209)

A nádisármány (*Emberiza schoeniclus* L.)

Magyarországon

Szemere Zoltán

A nádisármány Magyarországon igen gyakori madár, mindeütt ott van, ahol nagyobb összefüggő nádasok vannak. Egyetlen népies neve: „nádiveréb”. Minthogy azonban a nádi rigót is nádi verébnek szokták nevezni, így ez az elnevezés egyáltalában nem jellemző s a madár fölismerését nem könnyíti meg.

Az igazi nádi sármány Magyarországon legfőljebb csak mint téli vendég jelenik meg, míg a nálunk honos, vagyis a nálunk fészkelő nádi sármányok az *Emberiza schoeniclus* Canneti Brehm alfajhoz tartoznak. Ezt az alfajt Chernel középső nádi sármánynak nevezte, mert az északon előforduló nádi sármányok csőre a leggyengébb, a délieké a legerősebb. A nálunk előfordulók a középtípust képviselik.

Életmód tekintetében a nádi sármány és a közép nádi sármány között alig van különbség, legfőljebb csak annyiban, hogy a nálunk honos alfaj nem vonuló, hanem legnagyobb részében állandó, vagyis a telet is itt tölti nálunk. Télen át sokkal feltűnőbb, mint nyáron, mert ha más madár nincs is a kihalt téli náderdőben, a nádi sármányt mélabús „cí, ci” szava nyomán biztosan megtaláljuk s ha nyáron nem is sokra becsüljük az énekét, télen annál szívesebben találkozunk vele.

Gazdasági jelentősége alig van, kárt nem tehet, csak a nádasok káros rovarjait pusztítja s ezért hasznos madár, melyet a törvény is véd. Lelövése tehát tilos.

Magyarországtól délre és keletre sokféle közbeeső alakkal, a pirókcsőrű nádi sármányok fordulnak elő. Így a Dobrudzsában az *Emberiza schoeniclus tschusii* Reiser et Almásy, Bulgáriában az *Emberiza schoeniclus othmari* Hart, Görögországban az *Emberiza pyrrhuloides reiseri* Hart, Olaszországban az *Emberiza pyrrhuloides palustris* Savi honos.

A legvastagabb csőrű nádi sármány az *Emberiza pyrrhuloides pyrrhuloides* Pall., amely a Kaszpi-tenger vidékén, a Volga alsó vidékein, Transzkaspiában és Turkesztánban fordul elő. Észak-Európában egyetlen egyszer Helgoland szigetén fordult elő.

Életmódjában ez a pirókcsőrű faj egyáltalában nem különbözik a karcsúbb csőrű északi fajtól, éppen csak fészke és tojásai nagyobbak.

(Brehm A: *Az állatok világa*, 2. kiadás, Gutenberg, Budapest, 1929, vol.8, p.206-207)

A citromsármány (*Emberiza citrinella* L.)

Szemere Zoltán

A citromsármány, népies nevén „sármány, sármánytyú, aranyáruló, sármáljú”, egyik legközönségesebb madara Magyarországnak. Nyáron át inkább csak erdőszéleken látható, de télen át, mikor nagy a hó, még a legnépesebb városokban, így Budapesten is csapatosan mutatkozik. Mindig a hideg, havas időjárás jele, amikor a városokban megjelenik, mert akkor rendes tartózkodási helyén már nem talál megfelelő és elegendő táplálékot.

Az autó uralomra jutásával, sajnos, kénytelen lesz ezt a szokását megváltoztatni. Ezelőtt a lófogatú járművek után maradó hulladékokon osztozott a városi madárlakossággal, a verébbel, pintyőkével és búbos pacsirtával.

Kedves tagja volt a városok téli madárvilágának, de a tavaszi erdőt is kellemesen élénkítette mindenféle hallatszó cicicici-cű hangja, nem is szólva arról, hogy a bizalmas élénksárga színű madár mily kedves látványossága a tar és néma tavaszi erdőnek. Nyáron át persze eltűnik a sok szép szavú poszáta és egyéb énekesmadár mellett.

Túlnyomóan magvakkal táplálkozik s különösen télen át hajt nagy hasznót, amikor csapatokba verődve egyéb madárfajokkal együtt Herman Ottó szerint „szárnyas munkáscsapatokat” alkotva barangolja a határt s irtja a hóból kiálló kórók, gyomok magvait. Nyáron át rovarokkal is táplálkozik s fiait is túlnyomóan rovarokkal táplálja. Kárt nem tesz.

A magyar madárvédelmi törvény a hasznos madarak közé sorolja, tehát védeni és kímélni kell. Szívesen jár az etető-ereszre.

(Brehm A: *Az állatok világa*, 2. kiadás, Gutenberg, Budapest, 1929, vol.8, p.210)

A kerti sármány (*Emberiza hortulana* L.) elterjedése Magyarországon

Szemere Zoltán

A kerti sármány elterjedése Magyarországon rendkívül sajátos, mert csak elszigetelt foltokban található. Előfordul a tengerparton, költött egyszer Baja vidékén, Herkulesfürdőn és Nógrád megyében, de tulajdonképpen csak Budapest környékén találjuk állandóan.

Fészkelve találták Budapesten a Sas-, Sváb- és Mátyás-hegyen, a Farkasvölgyben, Péterin, Gödöllőn és Cinkotán. Északi irányban Szadáig terjed.

Dr. Dorning Henrik az egyetlen magyar ornitológus, aki húsz év ideig meg tudta figyelni Csömör vidékén. Több ízben találta ott a fészket. Megfigyeléseiről a következő közlést adta a M. kir. Madártani Intézet Aquila folyóiratában:

Csömörön a kerti sármány minden évben több párban fészkel. Rendesen április vége felé érkeznek meg s augusztus első napjaiban tűnnek el. Nyáron itt a citromsármányt helyettesítik, mely utóbbi csak télen szokott előfordulni. Július második felében a kerti sármány kisebb csoportokban jár. Egyesek ilyenkor is énekelnek a néha gabonakereszteken is láthatók, Csömörön talán éppen ezért a szokásáért „Aratási madár”-nak nevezik. Hívó hangja többféle. Csak ritkán egytagú „csip” vagy „csií”, rendesen kéttagú: „csip-csiü, csip-csiü” vagy „csicsií, csií, csií-ü”. Ezekben a változatokban az ü mélyebb hangú és elhalkuló.

Éneke a citromsármánytól abban különbözik, hogy rövidebb, lágyabb s valamivel kevésbé ketyegő.

Csekély számánál fogva gazdasági jelentősége is jelentéktelen, de hasznos volta miatt a madárvédelmi törvény által védett madarak között szerepel.

Ettől eltekintve azonban sokkal inkább mint természeti emléket kell védelemben részesíteni, elsősorban a budai hegyekben a Budapesttől Gödöllőig húzódó területen, amely Magyarországon az egyetlen hely, ahol összefüggően nagyobb számban előfordul.

(Brehm A: *Az állatok világa*, 2. kiadás, Gutenberg, Budapest, 1929, vol.8, p.212-213)